

İZMİR - ÇEŞME KANUNİ KERVANSARAYI

Filiz Aydın OĞUZ
Y. Mimar.

İzmir - Çeşme Kanuni Kervansarayı Vakıflar Genel Müdürlüğü 1971 yılı onarım programına dahil edilmiş ve o tarihten itibaren yapı üzerinde çeşitli tetkik ve araştırmalar yapılmıştır.

Binanın korunması, devamlılığının sağlanması ve yeni bir fonksiyon imkânı araştırmak ana gayesi ile yapılan çalışmalar başlıca iki kısımda toplanmıştır.

Birinci kısımda, binanın tetkik ve dökümantasyonu neticesinde rölöve projesi hazırlanmıştır.

İkinci kısımda ise muhtes kısımların yıktırılması ve hafriyat neticesinde çıkan izlerle beraber mukayeseli analiz çalışmaları ve binanın kendi üzerinde mevcut izlerin değerlendirilmesi sonucu restitüsyon projesi hazırlanmıştır.

BİNANIN TANITILMASI :

Kervansaray Çeşme ilçe merkezinde, sahil kenarındadır. Kareye yakın bir iç avlu etrafında sıralanan iki katlı revak ve odalarla, ön kısımda dışa açılan tek katlı dükkanlardan müteşekkil olan hanın içte doğu kısmında da «ahır» mevcuttur.

Ünlü seyyah Evliya Çelebi seyahatnamesinde Han'dan şu şekilde bahsetmektedir:¹

«Kiblesi tarafındaki varoşu ile Çeşme kalesi Sığla sancağı hükmünde Cezayir kaleminde yüzelli akçe kazadır ve nahiyesi kırk köydür. Yüzelli toprak örtülü, bağlı bahçeli evlerdir. Sahilde

bir camii, karşısında bir han-ı azimi var. Cümle yetmiş ocaktır. Çatısındaki kurşunu kâfirler almıştır ve bir imareti vardır. Bu imaretler Süleyman Han'ın veziri iken maktul olan İbrahim Paşa'nın hayratıdır...»

A. DIŞ YAPI :

Binanın dış yapısı farklılıklar göstermektedir. Ön (Batı) cephesi münavebeli yonu taşı ve tuğla sıralarıyla inşa edildiği halde yan cepheler tuğla kırıkları ile karışık moloz taş olarak örülmüştür. Kervansarayın arka (Doğu) cephesi ise bugün toprak ile örtülü vaziyette olduğundan örgü sistemi hakkında bir fikir edinilememiştir. Duvarlardan sadece ön (Batı) duvarı üzerinde yer yer orijinal «kirpi saçak» korniş izine rastlamak mümkün olmuştur. Üst örtüsü ise tamamen yıkık vaziyettedir.

BATI CEPHESİ :

Takriben orta kısımda yer alan ve esas yapıdan bir çıkıntı teşkil eden giriş hacmi ve onun iki yanında uzanan dükkanlardan müteşekkildir. Üst kısımda ise, arka planda, üst kat odalarının duvar ve pencere kalıntıları göze çarpmaktadır. (Bak foto 1, 2, 3, 4.)

Giriş iki renkli taşla örülmüş, sivri ve iki sıralı kemerli bir açıklık şeklindedir. Üst kısmı ise tamamen yıkık vaziyettedir. Girişin her iki yanındaki dükkan cepheleri, sonradan yapılan ilavelerle orijinal görünümelerini kaybetmiş-

1) Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Matbu Cilt 13. s. 91

tir. Cephenin en güney ucunda, üzerinde kervansarayın inşaat kitabesinin yer aldığı dikdörtgen bir kapı açıklığı mevcuttur.

Batı cephesinin arka planda kalan kısmı, girişin kuzeyinde kalan parçası üzerinde iki pencere açıklığı bulunan yıkık bir duvar görünümündedir. Girişin güney kısmında ise oda dış duvarlarından bir çıkıntı teşkil eden, mazgal pencereli, ve öne doğru meyilli bir çatısı ve beş sıralı kirpi saçak kornişli bulunan bir hacim, yapının en güneyinde bulunan ve yıkık vaziyetteki mekana bitişik durumdadır. Girişin hemen yanında ise bir pencere açıklığı mevcuttur. Pencereler, üzerleri sivri, tuğla kemerli açıklıklar şeklindedir. Bunlardan kuzey taraftaki ilk pencere etrafında dik dörtgen bir çerçeve mevcuttur.

KUZEY CEPHESİ :

Kervansarayın moloz taş ve tuğla parçalarıyla inşa edilmiş olan kuzey cephesinin batı ucu, öndeki dükkanların yan duvarına rastlayan kısmı tek katlı, diğer kısımları ise iki kat yüksekliğindedir. Bu kısım üzerinde yer yer yıkılmış yedi pencere açıklığı mevcuttur. Takriben 0.90X1.00 m. ebadındaki pencerelerin üst kısmında sivri tuğla kemerleri veya izleri görülmektedir. Pencere sövelerinden ise hiç biri mevcut değildir.

Doğuya doğru, toprak meyiline uygun olarak hafifçe yükselerek devam eden duvarın sadece batı ucunda kirpi saçak korniş kalıntısı mevcuttur. Ayrıca duvarın yaklaşık olarak orta kısmında dikey bir çatlak ve yıkıntı görülmektedir.

GÜNEY CEPHESİ :

Kervansarayın güney cephesi, yapının diğer taraflarından daha değişik bir görünümündedir. Yer yer harçsız olarak inşa edilmiş moloz duvar şeklinde olup, ikinci kata rastlayan kısmı tamamen yıkıktır. Duvarın dış tarafında mev-

cut olan temel izlerinden anlaşıldığına göre, duvar yıkılmış ve sonradan geriye çekilerek yeniden inşa edilmiştir. Cephenin batı ucunda sonradan açılmış iki pencere ve bir «WC» kapısı mevcuttur. Duvar doğuya doğru arazi meyline uygun olarak yükselerek ve yer yer eğrilik ve çıkıntılar yaparak devam etmektedir. En doğu ucunda ise kervansarayın içine sonradan inşa edilmiş bulunan «yağhane» nin duvarı yer almaktadır.

B. İÇ YAPI :

Takriben 18.60 X 18.40 m. ebadında, kare bir avlunun etrafında sıralanan muhtelif hacimlerden müteşekkildir. Batı cephesinin ortasında yer alan, tonozlu giriş eyvanı vasıtasıyla avluya girilmektedir. Girişin her iki yanında üst kata çıkan merdiven kalıntıları mevcuttur.

Giriş eyvanının güney tarafında revak arka duvarı görülmektedir. Duvar üzerinde taş söveli, demir parmaklıklı üç pencere bulunmaktadır. En kuzeydeki merdivene bitişik vaziyette olup diğerlerinden daha küçük ebattadır. Pencerelerin üst kısmında ise revak üst örtüsüne ait tonoz izleri mevcuttur. Güney-batı köşede ise, köşe odasına açılan, üzeri sivri, tuğla kemerli kapı açıklığı bulunmaktadır.

Girişin kuzey tarafındaki duvar üzerinde ise, merdivene bitişik, taş söveli, demir parmaklıklı bir pencere ve orta kısımda da üzeri ahşap lentolu dikdörtgen bir kapı açıklığı yer almaktadır. En kuzey köşede ise sivri, tuğla kemerli köşe odası giriş kapısı bulunmaktadır. Duvar örgüsü yer yer yıkılıp harçsız olarak yeniden örülmüş vaziyettedir ve üstte tonoz kalıntıları mevcuttur.

Avlunun kuzeyinde, batıdan itibaren, ön duvarları yıkık, ve kuzey - güney doğrultusunda uzanan tonozlarla örtülü üç hacim yer almaktadır. (6, 7, 8 no. lu odalar) Daha sonraki odanın (9 no.lu) üst örtüsü yıkık vaziyette olmasına rağmen, diğerleriyle aynı yönde bir tonoz-

la örtülü olduğu duvar üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Duvarın en doğu ucunda bulunan yanyana üç mekan ise birbirleriyle bağlantılı durumdadır. Bu kısımda zemin kayalık olup diğer hacimlerden daha yüksektir. En uçtaki beşik tonoz izinin bütün doğu duvarı boyunca devam ettiği görülmektedir.

Kuzey duvarının üst kısmında ise üst kat odalarının yıkık ara duvar kalıntıları, pencere ve üst örtü izleri görülmektedir. Üst kat oda tonozlarının alt kat odalarıyla aynı doğrultuda olmadığı, doğu - batı yönünde uzandığı mevcut izlerden anlaşılmaktadır.

Avlunun doğu duvarı üzerinde boydan boya devam eden bir tonoz izi ve duvarın takriben ortasında yer alan bir niş bulunmaktadır. Niş tonoz içinde ve üst kattada devam etmektedir. Üst kat hizasında ise odaların ara duvar kalıntıları göze çarpmaktadır.

Avlunun güney - doğu köşesinde, doğu - batı istikametinde uzanan ve sonradan inşa edilmiş olan bir «yağhane» binası bulunmaktadır. Güney duvarının batı ucunda ise kuzey - güney yönünde tonozla örtülü ve ön duvarları yıkık üç oda bulunmaktadır. (13, 14, 15 no.lu odalar). Bunlardan sadece bir tanesinin (13 no. lu) ön duvarı yeniden örülmüş ve avluya dikdörtgen bir kapı ile bağlanmıştır. Bugün «W.C» olarak kullanılmakta olan hacim, aynı zamanda dışarıya da bir kapı vasıtasıyla bağlanmaktadır.

Kervansarayın ön kısmında bulunan dükkanlar yapılan ilavelerle çok değişmiş durumda olduğundan, tanımları ancak yıkım ve hafriyat sonucu yapılabilmektedir. «Hafriyat Neticeleri» kısmında dükkanlardan ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

Kervansarayın üst katına ait en fazla kalıntı, en az tahribata uğramış ön (batı) kanadı üzerinde bulunmaktadır. Girişin tam üstüne rastlayan ki-

sımdaki iki hacimden dışta olanı (1 no.lu oda), 5.28X5.32 m. ebadında kare planlı olup, kuzey - doğu ve güney - doğu köşelerinde mevcut olan pandantif kalıntılarından anlaşıldığına göre kubbe ile örtülmekte idi. (Bak foto 25) Odanın girişi, doğu duvarı üzerindeki 1.15 m. genişliğindeki kapı vasıtasıyla olmaktadır. Odanın kuzey ve güney duvarları üzerinde birer niş ve içte 1.00 m. genişliğinde birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Batı duvarı ise yıkık vaziyette olmasına rağmen köşelerden 0.30 m. mesafede, iki pencere açıklığı bulunduğu tespit edilmiştir.

Girişin üstüne rastlayan diğer hacim ise (2 No. lu oda), 5.47X3.90 m. ebadında dikdörtgen bir plana sahiptir. Mevcut kalıntılardan odanın çapraz bir tonozla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. (Bak foto. 26). Kuzey ve güney duvarı üzerinde birer kapı açıklığı mevcut olan hacim, doğu duvarı üzerindeki 3.36 m. genişliğindeki bir açıklık vasıtasıyla şimdi yıkık vaziyette olan revaka açılmaktadır.

Giriş aksının kuzey tarafındaki odalardan en kuzeyde olanı (5. no.lu oda) 3.75X3.93 m. ebadında olup, doğu - batı yönünde uzanan bir tonozla örtülü olduğu mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Odanın kuzey ve batı duvarı üzerinde birer pencere açıklığı, güney duvarı üzerinde ise yarım - daire planlı bir ocak nişi ve güneydeki odaya (4 no.lu oda) açılan bir kapı bulunduğu tespit edilmiştir. Kuzey - güney doğrultusunda uzanan bir tonozla örtülü olan 4 no.lu oda, 4.80X3.90 m. ebadında olup batı duvarı üzerinde bir pencere açıklığı, doğu duvarı üzerinde revaka açılan giriş kapısı ve güney duvarı üzerinde de ocak nişi bulunmaktadır. Giriş aksının hemen kuzeyindeki oda (3 no.lu) 3.85X3.90 m. ebadında, dikdörtgen planlı olup, doğu - batı istikametinde uzanan bir tonozla örtülmektedir. Tonozu bugün yıkık vaziyette olan odaya, güney duvarı

üzerinde bulunan ve giriş aksı üzerindeki hacme (2 no.lu oda) açılan kapı vasıtasıyla girilmektedir. Aynı duvar üzerinde bir ocak kalıntısı ve batı duvarı üzerinde bir pencere açıklığı mevcuttur.

Girişin güney tarafında ise dört oda bulunmaktadır. En kuzeydeki hacim (29 no.lu oda), giriş aksına bitişik vaziyette olup, giriş üzerinde yer alan 2 no.lu oda vasıtasıyla girilmektedir. 3.85X3.98 m. ebadında olan hacim, doğu - batı yönünde uzanan yıkık bir tonozla örtülmektedir. Odanın batı duvarı üzerinde bir pencere, güney duvarı üzerinde 1.00X0.50 m. ebadında bir niş ve kuzey duvarı üzerinde yarım - daire planlı ocak nişi bulunmaktadır. Bu odanın hemen güneyinde yer alan ve revaka açılan, 1.20 m. genişliğinde, ve üzeri alçak bir tonozla örtülü bir koridor mevcuttur. Doğu - batı istikametinde uzanan koridor, daha sonra güneye kıvrılarak, binanın güney - batı köşesinde bulunan 26 no.lu hacme açılmaktadır. Giriş hacmi gibi bu oda ve koridor da esas bina kütesinden bir çıkıntı teşkil etmektedir. Koridor üzerinde mevcut olan mazgal pencerelerin bir eşide 26. no.lu odanın kuzey duvarı üzerinde mevcuttur. Batı duvarı ise yıkık vaziyette olmasına rağmen, kuzey - batı köşesinden 0.30 m. mesafede aynı şekilde bir mazgal pencere mevcudiyetini ispatlayan izlere rastlamak mümkün olmuştur. Kuzey - güney yönünde uzanan bir tonozla örtülü olduğu üst örtüye ait kalıntılardan anlaşılan hacmin, güney duvarı tamamen yıkık vaziyette olup, doğu duvarı üzerindeki 1.35 m. genişliğindeki bir kapı vasıtasıyla 25 no.lu odaya açılmaktadır. 3.75X3.86 m. ebadındaki bu hacmin üst örtüsü doğu - batı yönünde uzanan bir tonozdur. Doğu ve güney duvarı tamamen yıkık vaziyette olan odanın kuzey duvarı üzerinde bir ocak ve bir kapı izi mevcuttur. Bu kapı vasıtasıyla odanın hemen kuzeyinde yer alan ve önde koridorla sarılmış vaziyette bu-

lunan 27 no.lu odaya geçilmektedir. 3.86X3.35 m. ebadındaki hacmin dışarı açılan bir penceresi mevcut değildir. Doğu duvarı üzerindeki bir kapı vasıtasıyla revaka açılmaktadır.

Kervansarayın kuzey, güney ve doğu kanadı ikinci katı tamamen yıkık vaziyette olmasına rağmen, kuzey ve doğu duvarı üzerindeki izlerden üst kat odalarının bölme duvarlarını ve üst örtülerini tespit etmek mümkün olmuştur. Güney duvarı ise tamamen yıkık olduğundan hiç bir iz elde edilememiştir.

Üst kat odalarını alt kattakilerden ayıran özelliklerin başında, üst kat odalarında görülen ocaklar ve pencerelerin durumu gelmektedir. Alt kat odalarında pencereler revaka açılmaktayken, üst kat odalarında dışa açılmaktadır. Tonoz yönlerinde de alt kat ve üst kat odaları arasında yer yer farklılıklar mevcuttur.

Üst yapısı tamamen yıkık vaziyette olduğundan bacaların sadece ebatlarını tespit etmek mümkün olabilmektedir.

Yukarıda da izah edildiği şekilde, bina üzerindeki ilk çalışmalar, binanın mevcut durumunu tespit etmek gayesini gütmekteydi ve bu çalışmalar sonucu binanın tanımı yapılmış, rölöve projesi hazırlanmıştır.

Çalışmaların ikinci bölümünde ise, restitüsyon projesinin hazırlığına girilmiştir. Bu kısımda, bina içinde muhtes olduğu tespit edilen bölümler yıktırılmış ve bütün binada, üst katta dahil olmak üzere bir araştırma hafriyatı yapılmıştır.

Elde mevcut veriler, yıkım ve hafriyat sonucu çıkan izlerle beraber mukayeseli analiz çalışmaları neticesinde eklenmesi sonucu binanın değerlendirilmesi yapılmış ve restitüsyon projesi hazırlanmıştır.

YIKIM VE HAFRİYAT NETİCELERİ :

Hafriyata başlanılmadan önce yapı içinde muhtes kısımların yıkımı yapılmıştır. Avlu içindeki «Yağhane» binası,

dükkanların iç ve ön kısımlarında bulunan ilâvelerin yıktırılmasından sonra, hafriyata geçilmiştir. Önce üst kat odalarında mevcut toprak dolgu kaldırılmış ve sonra alt kat tamamen hafredilmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz.

— Temel araştırması :

Yapının oldukça hasar görmüş durumu nedeniyle, bir temel araştırması yapılmış ve iri moloz taşlarla örülmüş mütemadi temel altında, deniz seviyesinde su çıktığı tespit edilmiştir. Moloz taş temel ise şakuli kazıklar ile yatay ahşap hatıllar üzerine oturtulmuş durumdadır. Su tamamen boşaltıldığında şakuli kazıkların kumlu zemine kadar indikleri görülmüştür. (revak döşemesinden takriben 2.00 m. aşağıda.)

— Plân elemanlarının tamamlanması :

Alt katta, avlunun kuzey ve güneyinde bulunan odaların, ön duvarları, kapı ve bazılarının pencere açıklıklarını dahi tespit etmek mümkün olmuştur. Avlunun doğu tarafında ise kuzey - güney yönünde uzanan tonozlu iki hacmin «ahır»ı meydana getirdiği ve avluya bir kapı ile bağlandığı temel izlerinden ve yıkım sonucu çıkan duvarlardan anlaşılmıştır. «Ahır» bölümü kuzey ve güney uçlarda batıya doğru çıkıntı şeklinde genişlemektedir. Güneydeki uzantı (19 no.lu mekan) ortasında kare bir ayak kalıntısı tespit edilmesine rağmen, onun kuzeydeki simetriği olan hacimde (18 no.lu mekan), zeminin kayalık olması nedeniyle bir ize rastlanamamıştır. Ahır'ı meydana getiren, yanyana uzanan tonozlu iki hacim arasında münferit ayaklar yerine, belirli aralıklarla, aynı doğrultuda uzanan duvarlar bulunduğu araştırma hafriyatı sonunda ortaya çıkmıştır. Bu duvar kalıntılarında en güneyde olanı yağhane binasının yıktırılması sonucu ortaya çıkarılmış olup, üzerinde tuğla kemerli bir pencere ve tonoz izleri görülmektedir. (Bak foto,

22). Ahır bölümünün avlu duvarında hafriyat sonunda meydana çıkarılmış ve güney - doğu köşesinde münavebeli taş ve tuğla sıralarından oluşan örgü sistemini de tespit etmek mümkün olmuştur. Ayrıca, duvar üzerinde avluya açılan kapı izi de bulunmuştur.

Avluyu çevreleyen revakın ayaklarını da tespit etmek mümkün olmuştur. Güneydeki revaka ait üç ve kuzeydeki revaka ait bir, dikdörtgen ayak izi meydana çıkarılmıştır.

Avlunun batısında bulunan mekanların (3, 4, 10 ve 11 no.lu hacimler) aslında dışa bakan dükkanların bir devamı olmadığı, arada bir duvarla bölündükleri tespit edilmiştir. Bunlardan, giriş aksının her iki yanında yer alan odaların giriş eyvanına birer kapı ve revaka birer pencere ile açıldıkları görülmüştür. Bu odalara bitişik olan hacimlerde (4 ve 11 no.lu odalar) birer kapı ve pencere vasıtasıyla revaka açılmaktadır. Bu cephe üzerindeki açıklıklardan sadece merdivenlere bitişik olan birer pencerenin yerlerinin orijinal olduğu anlaşılmıştır.

Kervansarayın ön kısmında bulunan ve dışa açılan dükkanlar takriben 3.30 - 3.40 m. derinlikte ve doğu - batı yönünde uzanan tonozlar ile örtülü mekanlar olup, önde, dışa bakan kemerli açıklıkları mevcuttur. En kuzeydeki dükkan (20 no.lu) ebat bakımından diğerlerinden daha büyüktür. Ön cephede mekanlardan en güneydeki (25 no.lu oda) ise diğerlerinden farklı bir durumdadır. Batı duvarı üzerindeki kapı vasıtasıyla doğrudan doğruya dışa açılmaktadır. Kervansarayın inşaat kitabesinin bu kapı üzerinde yer alması, duvarın ve kapının orijinalliği hakkında bir şüphe yaratmaktadır. Yapılan araştırmalar sonunda bu mekanın dışa açılmadığı, avlunun güney - batı köşesinde bulunan oda vasıtasıyla avluya bağlandığı tespit edilmiştir. 4.40X2.98 m. ebadındaki odanın tonoz istikametide diğer dükkanlardan farklıdır.

— Döşeme Kaplamaları :

Yapılan hafriyat sonucunda sadece 12 ve 25 no.lu hacimlerde 35X47X3 cm. ebadında klasik tuğla döşeme kalıntıları bulunmuştur. Revak ve avlu düşmeleri zamanla pek çok tahribata maruz kaldığından ancak seviyelerini tam olarak tespit etmek mümkün olmuştur. Duvar kenarlarındaki izler revakta taş kaplama olduğu intibasını uyandırmakta isede döşeme kalıntısına tam olarak rastlanamamıştır.

Girişte ise taş eşik ve taş döşeme izi meydana çıkarılmıştır.

Üst kattaki toprak dolgunun kaldırılması neticesinde de döşeme kalıntısına rastlamak mümkün olamamış isede odaların döşeme seviyeleri tespit edilmiştir.

MİMARİ VE STRÜKTÜREL ANALİZ :

1. MİMARİ ELEMANLAR :

a. Plan Elemanları :

— Alt kat

Avlu : kare planlı ve üstü açık bir mekân olup, kuzey ve güneyinde revak, doğusunda «ahır» ve batısında yukarı çıkan merdivenler bulunmaktadır.

Giriş : doğu - batı istikametinde uzanan tonozla örtülü bir hacim olup, orta kısmında, üzerinde inşaat kitabesinin de bulunması gerekli, yıkık bir kapı bulunmaktadır.

Revaklara açılan odalar - 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15 ve 16 no.lu odalar tonozla örtülü olup aynı zamanda revaka açılan pencereleri de mevcuttur. Girişin yanındaki iki oda (3 ve 10 no.lu) ise giriş eyvanına açılmaktadır.

Ahır : avlunun doğusunda, kuzey - güney yönünde uzanan tonozla örtülü iki hacimden meydana gelmiştir ve iki uçta batıya uzanan çıkıntıları mevcut-

tur. Ahırın avluya açılan bir kapısından başka, revaka açılan iki kapısı daha bulunmaktadır.

Dükkanlar : kervansarayın batısında yer alan ve dışarıya açılan beş mekan (20, 21, 22, 23 ve 24 no.lu hacimler) tonozla örtülü olup, kervansarayın iç kısmı ile bağlantıları yoktur.

Güney - batı köşedeki mekân : güney - batı köşesindeki 12 no.lu oda vasıtasıyla avluya bağlanan odanın, diğerlerinden daha değişik bir fonksiyona hizmet ettiği anlaşılmıştır.

Üst Kat

Giriş üstündeki mekânlar : İki mekândan en dışta (batıda) olanı kubbe, içteki ise çapraz tonozla örtülmüştür. Çarpaz tonozla örtülü odanın her iki yanında yer alan iki oda (3 ve 29 no.lu), birer kapı vasıtasıyla bu orta mekana açılmaktadır.

Yapının güney - batı köşesinde bulunan ve dar bir koridor vasıtasıyla girilen hacim (26 no.lu), mazgal pencerelidir. Odanın doğu duvarı üzerinde bulunan kapı muhtemelen daha sonra açılmıştır. Bu mekanın orijinal fonksiyonundan «mukayeseli analiz» kısmında bahsedilecektir.

Üst kattaki diğer odalar (5 ve 25 no.lu odalar haricinde) revaka açılmakta olup, dışa bakan pencereleri bulunmaktadır. 5 ve 25 no.lu odalar ise bitişikteki odalara açılmaktadır.

b. Merdivenler :

Girişin kuzey ve güneyinde bulunan merdivenler vasıtasıyla üst kat revakına çıkılmaktadır. Giriş aksının üzerinde bulunan mekanların zemini diğerlerinden daha yüksek olduğundan, ayrıca duvara bitişik iki merdivenle revaktan orta hacme çıkmak mümkün olmaktadır.

c. Açıklıklar :

Açıklıklar :

Giriş Portalı : Altta, sivri kemerli giriş açıklığı mevcut isede üst kısmı tamamen yıkık vaziyettedir.

Dükkan Cepheleri : Kemerli geniş açıklıklar şeklindedir.

Kapılar :

Giriş Kapısı — Giriş eyvanı içinde yer alan kapının genişlik, eşik ve özengi seviyeleri ve söveleri tespit edilmiştir.

Ahır Kapısı : Ahır'ın avluya açılan 2.51 m. genişlikte ve revaklara açılan 1.25 m. genişlikte olmak üzere toplam üç kapısı mevcuttur.

Oda Kapıları : Alt kat oda kapıları 1.25 m. genişlikte, üzerleri sağır, sivri (tuğla) kemerli açıklıklar şeklindedir. Giriş eyvanına açılan iki kapı, 2.20 m. genişliktedir. Üst kat oda kapıları ise 1.10 - 1.20 m. genişlikteki açıklıklar şeklindedir.

Pencereler :

Alt kat oda pencereleri revaka açılan 0.80 m. genişlikte, üzerleri sivri, sağır (tuğla) kemerli açıklıklar şeklindedir.

Üst kat pencereleri, içte 1.00 m., dışta 0.80 m. genişlikte, taş söveli ve demir parmaklıklı açıklıklardır. Üzerlerinde sağır alınlığı çerçeveleyen sivri tuğla kemerleri bulunmaktadır.

Mazgal pencereler, üst kat güney - batı köşe odasında ve ona açılan koridor üzerinde bulunmaktadır.

Nişler :

Alt katta, avlunun kuzeyinde sıralanan odaların doğu duvarları üzerinde ve üst katta kubbeli odanın güney ve kuzey duvarları üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca, ahır kısmında doğu duvarı ortasında da mahiyeti anlaşılamayan bir niş mevcuttur.

Ocaklar :

Sadece üst kat odalarında görülmektedir. Yarım - daire planlıdır ve üzerine yaşmakların oturduğu taş konsolları mevcuttur. Yaşmak kısımları ise tamamen yıkıktır.

Bacalar :

0.55 × 0.55 m. ebadında olup tuğla ile inşa edilmişlerdir. Üs kısımları yıkıktır.

2. STRÜKTÜREL ELEMANLAR :

a. Temeller :

Şakuli ve yatay ahşaplar üzerine oturan mütemadi temel şeklinde olup, moloz taşlarla inşa edilmiştir.

b. Döşeme Kaplamaları :

Alt kat odalarının bazılarında klasik tuğla döşeme kalıntıları bulunmuştur. Revaklarda ise taş kaplama bulunduğu izler mevcuttur.

Eşikler : Ana giriş kapısı eşiği hafriyat sonucu ortaya çıkarılmıştır. Odalarda ise eşik bulunduğu dair hiç bir iz elde edilememiştir.

c. Duvarlar :

Ön (batı) dış cephe ile iç avlu cepheleri münavebeli taş ve tuğla sıralarıyla, diğer duvarlar moloz taş ile inşa edilmiştir. Yapı çok tadilat ve tahribata uğradığından orijinal sıva kalıntısını tespit etmek mümkün olamamıştır.

d. Revak ve Kemerler :

Avlunun kuzey ve güneyinde uzanan revaklar, üçer dikdörtgen ayak üzerine oturan dörder kemerden müteşekkildir.

Bina içinde çok çeşitli kemer formları bir arada kullanılmıştır. Girişte sivri ve iki sıralı (iki renkli taş) kemer bulunmaktadır. Esas giriş kapısının basık kemeri ise şimdi yıkık vaziyettedir. Oda kapı ve pencereleri üzerinde ise sivri (tuğla) kemerler bulunmaktadır. Dışa açılan dükkânların kemerleri ise tuğla ile inşa edilmiş olup, yarım-daire profillidir.

e. Silmeler :

Yapı üzerinde sadece ön (batı) cephe üzerinde yer yer, ve koridorun çı-

kıntı yapan duvarı üzerinde, beş sıralı 'kirpi saçak' korniş izine rastlanmıştır.

f. Üst Yapı :

Tonozlar : Binada mevcut tonozların hemen hepsi hafif basık veya yarım-daire profilidir ve tuğla ile inşa edilmiştir. Bazı mekanlar üzerinde de çapraz tonoz mevcudiyeti ispatlanmıştır.

Kubbe : Sadece giriş üstündeki tek mekânda mevcuttur. Geçiş elemanı olarak pendentif kullanılmıştır.

g. Çatı Kaplaması :

Üst örtü tamamen yıkık olduğundan hiç bir iz elde edilememiştir.

3. MALZEME VE DURUMU :

Malzeme ve işçilik bakımından yapıyı iki kısma ayırmak mümkündür.

a. Münavebeli yonu taşı ve tuğla kısımlar

b. Moloz taş kısımlar

a. Ön cephede ve avlu cephelerinde görülen münavebeli yonu taşı ve tuğla sıralarından oluşan örgü sisteminin bulunduğu kısımlarda iyi bir işçilik göze çarpmaktadır. Fakat geçen zaman nedeniyle, yer yer taş, tuğla sıraları ve derzlerde bozulmalar mevcuttur. Bazı kısımlarda derz içine tuğla kırıkları batırılmak suretiyle bir nevi 'mozaik derz' yaratıldığı da görülmektedir.

b. Moloz taş örgü sisteminin kullanıldığı yerlerde ise işçiliğin kötü olduğu görülmektedir. Moloz taş arasında tuğla kırıklarında kullanılmıştır. Bu kısımlarda da bozulmalar mevcuttur.

Strüktürel bakımdan, kervansarayanın, bugün mevcut kısımları büyük bir problem arz etmemektedir. Sadece kuzey duvarı üzerinde şakuli bir yarık mevcuttur. Yapının bu derece tahrib olmasının nedeni, zaman zaman yeni fonksiyonlara intibak ettirilmek üzere zorlanmasıdır.

Örneğin, dar gelen giriş kapısı yıktırılarak kitabesi başka bir yere monte edilmiş, avluyu çevreleyen revak ve merdivenler ise dinamitle imha edilmişlerdir.

4. KİTABE :

Kervansaraya ait kitabe bugün, ön cephe üzerinde, güney-batı köşedeki kapı üzerinde yer almaktadır. İç kapı yıkılmış olduğundan buraya taşınmıştır. Bu kitabeden kervansarayın 935 H. (1528 M.) tarihinde, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Pabuçcuoğlu Ali'ye yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Kitabenin aslı : (Bak foto 5)

«Emere biinşa-i haz-el-bina il-masun sultan-ül berrive'l-bahri Sultan Süleyman ibn-i Sultan Selim fi târihi senete hamse ve selâsin ve tisamiye amile âli İbn-i Babuççu»

Arapça yazılan kitabenin tercümesi :

«Tanrı tarafından korunulan bu binanın yapılmasını kara ve denizin sultanı Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman 935 yılı tarihinde emretti. Bunu, Babuçcuoğlu Ali yaptı.»

MUKAYESELİ ANALİZ :

Çeşme, Kanuni Kervansarayı 1528 tarihinde inşa edildiğinden mukayeseli analiz çalışması takriben aynı devirde inşa edilmiş olan ve aynı bölge içinde yer alan diğer 'han' binaları arasında yapılmıştır.

Çalışmanın bu kısmında, önce mimari elemanların mukayese ile değerlendirilmesi yapılacak, daha sonra strüktürel elemanlar ele alınacaktır.

a. Plân elemanları :

Ortada üstü açık, kareye yakın bir avlusu bulunan iki katlı hanların için-

2) İ. Hakkı Konyalı, Çeşme, Çeşme'de Kanuni'nin eşsiz bir kitabesi, Çeşme Kervansarayı, Vakıflar Dergisi IX. s. 170.

de Manisa Kurşunlu Han (1497-1498) ve Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayını (1618) sayabiliriz. Bu iki hanın da iki giriş kapısı bulunmaktadır. Manisa Kurşunlu Han da bu kapılar karşılıklı, Kuşadasında ise yanyana iki duvar üzerindedir. Çeşme Kanuni Kervansarayının ise bir tek orijinal kapısı mevcuttur.

Girişin her iki yanında yer alan odalar, Manisa ve Kuşadasında da giriş eyvanına açılmaktadır. Avluyu çevreleyen odalar da, Çeşme'de olduğu gibi yine revaka açılmaktadır.

Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayında 'ahır' bulunmamaktadır. Manisa Kurşunlu Han'da ise ahırın mevcudiyetini sadece vakfiyesinden bilmekteyiz. Tire Bakırhan (1510) ise yarısı kesik vaziyette olduğundan plan şeması hakkında tam bir malumata sahip değiliz. Bu bakımdan, Çeşme Kanuni Kervansarayında, avlunun doğusunda yer alan 'ahır', mukayeseli analiz kapsamına dahil ettiğimiz hanlarla bir benzerlik göstermemektedir.

Çeşme'de yapının ön kısmındaki dışa açık dükkanlar, Manisa Kurşunlu Handa İki cephede olmak üzere mevcuttur.

Manisa Kurşunlu Han ve Kuşadası Ö. Mehmet Paşa Kervansarayında «W. C» grubu, esas bina kütesinden bir çıkıntı teşkil etmekte ve mazgal pencereleri bulunmaktadır. Çeşme Kanuni Kervansarayını güney-batı köşesinde ki mazgal pencereli hacmin de aynı fonksiyona hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

Manisa Kurşunlu Han ve Tire Bakırhanda da, Çeşme'de olduğu gibi, girişin üstündeki mekânlara, revaktan ayrıca merdivenlerle çıkılmaktadır. Çeşme Kanuni Kervansarayında üst kat revakına çıkan merdivenler, girişin hemen iki yanında bulunmaktadır. Aynı durum Tire Bakırhanda da mevcuttur. Manisa Kurşunlu Handa girişin sa-

dece bir yanında merdiven yer almaktadır. Kuşadasında ise merdivenlerin konumu tamamen başkadır.

Üst kattaki odaların diğer hanlarda da Çeşme'de olduğu gibi dışa açılan pencereleri mevcuttur. Mazgal pencere ise sadece «W.C» de kullanılmıştır.

Çeşme Kanuni Kervansarayındaki yıkık giriş kapısı, Tire Bakırhanda mevcuttur ve giriş eyvanı içinde, üzeri basık kemerli bir açıklık şeklindedir. Manisa Kurşunlu Handa ise sonradan yapılan tadilatlarla orijinal şeklini kaybetmiştir.

Üst kat odalarında bulunan ocakların bir eşide Tire Bakırhanda yine üst kat odalarında mevcuttur. Diğer hanlarda da ocak bulunmaktadır. Bacalar ise diğer hanlarda da yıkık vaziyette olduğundan mukayese imkanı bulunmamıştır. Hepsinde de baca malzemesi olarak tuğla kullanılmıştır.

b. Strüktürel Elemanlar :

Klasik tuğla döşeme, Çeşme Kanuni Kervansarayında olduğu gibi diğer hanlarda da kullanılmıştır. Bununla beraber taş döşemenin de kullanıldığı yerler mevcuttur (revaklar, avlu vs.).

Tire Bakırhan, Manisa Kurşunlu Han dış ve avlu cepheleri Çeşme Kanuni Kervansarayında olduğu gibi, münavebeli taş ve tuğla sıralarıyla inşa edilmiştir. Diğer cephelerde de yine moloz taş kullanılmıştır.

Mukayeseli analiz kapsamına dahil ettiğimiz hanların hepsinde çok çeşitli kemer formlarının birarada kullanıldığı da görülmüştür.

'Kirpi saçak' korniş ise Manisa Kurşunlu Han, Tire Bakırhan ve aynı bölge içinde yer alan pek çok binada daha kullanılmıştır.

Tonoz ve kubbe, üst yapı olarak, hanların hepsinde kullanılmıştır. Tonozlar, hem beşik tonoz, hemde çapraz

tonoz olarak çeşitli yerlere uygulanmıştır.

Çatı kaplaması olarak, hemen hepsinde 'kurşun' kaplama kullanıldığına dair izler elde edilmiştir.

Çeşme Kanuni Kervansarayında avlu ortasında havuz izine rastanamaştır. Manisa Kurşunlu Han ve Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayında ise avluda sekizgen havuz mevcuttur.

RESTITÜSYON RAPORU :

Bu kısımda, binanın kendi verileri, yıkım ve hafriyat sonucu çıkan izler, tarihi araştırma ve mukayeseli analiz çalışmalarının birarada değerlendirilmesi ile binanın inşa edildiği zamanki biçim ve durumunun tespitine çalışılmıştır.

Plân şeması bakımından geleneksel 'han' tipleri içine dahil edilebilen Çeşme Kanuni Kervansarayı aynı zamanda bir çok lokal özelliklere de haiz bulunmaktadır. Restitüsyon çalışmalarında, daha önce tespit edilen mimari ve strüktürel elemanlar sırası takip edilecektir.

Plân şemasındaki eksik kısımlar, yapıdaki simetriden faydalanmak suretiyle tamamlanabilmiştir. Avlunun kuzeyinde yer alan revakın eksik olan iki ayağının yer ve ebatları, ahır kısmının kuzeydeki çıkıntısı (18 no.lu hacim) ortasındaki ayağın yer ve ebadı ile, üst kat güney kanadındaki odaların plan, kapı ve pencerelerinin konum ve ebadı plan şemasının simetrik olması sayesinde de tamamlanabilmiştir. Üst kat odalarından 25 ve 26 no.lu hacimler arasındaki kemerli açıklığın sonradan yapılmış olması ihtimali ise hem simetriden, hemde 26 no.lu odanın 'W.C' olarak kullanılma ve ayrı bir koridorla revaka açılmasından ötürü kuvvet kazanmaktadır. 26 no.lu hacmin altına rastlayan hacmin de aynı şekilde 'W.C' olarak kullanıldığı, dışarı bağlantısı bulunma-

ması ve girişinin köşe odası vasıtasıyla revaktan olması ile ve üstteki hacim gibi mazgal pencerelerinin bulunması ile mümkündür. Hafriyat sırasında da hacmin dışa açılan kapısının muhtes olduğu, girişinin aslında köşe odası vasıtasıyla olduğu zaten belirlenmiş durumdaydı. Odanın dış duvarının (ve üzerindeki kapının) orijinalliği hakkında en büyük şüpheyi yaratan husus, giriş kapısı üzerinde bulunması gereken kitabenin, bu oda duvarı üzerinde yer almasıdır.

Plândaki yerleri gerek izlerden ve gerekse simetriden faydalanılarak tespit edilen pencereler, mevcutlarına göre tamamlanmıştır. Üst kat pencereleri, taş söveli, ve üstte sağır alınlığı çerçeveyeleyen sivri, tuğla kemerli açıklıklar şeklindedir. Alt kat oda pencereleri için ise 10, 11, 3 ve 4 no.lu odaların doğu duvarları üzerlerinde yaptırılan siva raspası neticesinde elde edilen veriler kullanılmıştır. Oda kapılarında mevcutlarına göre tamamlanması yoluna gidilmiştir.

Bina içinde mevcut olan nişler, restitüsyon projesinde de aynen gösterilmiştir. Plan şemasındaki simetriye rağmen, alt kat odalarının kuzeyde olanlarında mevcut bulunan nişlere güneydeki odalarda rastlanamamış ve bunların tamamlanması yoluna gidilmemiştir. Zira, güneyde mevcut olan üç odanın hiç birisinde niş bulunmamaktadır.

Kervansarayın ancak, sağlam kalabilen ön kanattaki odalarında mevcut olan ocakların üst kısımları yıkık vaziyettedir. Ancak, Tire Bakırhan üst kat odalarındaki ocaklarla büyük bir benzerlik gösterdiği tespit edilmiş ve restitüsyonu yapılabilmiştir.

Bacalar hakkında bugün sadece ebat ve malzeme hakkında bir fikir verebilecek kadar iz mevcuttur. Mukayeseli analiz çalışmalarından da bir sonuç elde edilemediğinden restitüsyonu yapılamamıştır. Projede ise muhtemel bir şekil ve yükseklik gösterilmiştir.

Avluda yapılan hafriyat neticesinde havuz izine rastlanmadığından, restitüsyon projesinde de gösterilmemiştir.

Hanın güney dış duvarının, daha dışta bulunan temel izlerine göre orijinal yeri tespit edilmiştir.

Üst kat revak ayakları, yan kanatlarda, alt kattakilerle aynı olarak kabul edilmiş, arka (doğu) kanatta ise yandakilerle eşit ebat ve yaklaşık olarak aynı aralıklarla olmak üzere yerleştirilmiştir. Ön revak, merdivenlerin mevcudiyetinden dolayı daha değişik bir plan göstermektedir. Merdiven kütlelerinin her iki uçlarına birer ayak gelmek üzere, bu kısımda diğer üç kanada nazaran daha az aralıklarla yerleştirilmiş dört ayak'ın mevcudiyeti kabul edilmiştir.

Harfiryat sonucu iki odada bulunan klasik tuğla döşeme, restitüsyon projesinde aynen diğer odalarda da mevcut kabul edilmiştir. Duvar kenarlarındaki zler revakta taş döşeme olduğu intibını uyandırmaktadır. Aksini ispat edecek başka bir malzeme bulunmadığından, restitüsyonda taş olarak düşünülmüştür. Girişte ise taş eşik ve taş döşeme hafriyat sonuc uortaya çıkarılmıştır.

Kervansarayın ön (batı) ve iç avlu cepheleri münavebeli taş ve tuğla sıralarıyla örülmüştür. Diğer cephelerde ise moloz taş örgü kullanılmıştır.

Bina içindeki kemerlerden, sadece giriş kapısı üzerindeki mevcut değildir. Özengi seviyesi ve kemer kalınlığı tespit edilebilen kemer, mukayeseli analiz çalışmaları neticesinde tamamlanabilmiştir.

Girişin her iki yanında yer aldığı mevcut izlerden anlaşılan merdivenlerin basamak, kot ve malzemeleride yerinde yapılan araştırma sonunda tespit edilebilmiştir. Merdivenlerin yanında yer aldığı duvar yüzleri üzerindeki taş çıkıntılar, basamakların taş olduğunu ortaya koymaktadır.

Kervansarayın ön cephesi üzerinde yer yer beş sıralı 'kirpi saçak' izine rastlanmıştır. Ancak öndeki dükkanlar üzerinde hiç bir iz mevcut değildir. Restitüsyon projesinde, mevcut duvarın en üst seviyesinden başlamak üzere 'kirpi saçak' kornişin buradada bulunduğu kabul edilmiştir. Sayın İ.H. Konyalı³⁾, eski bir gravürden faydalanarak kervansarayda den-dan' olduğundan bahsetmektedir. Mevcut korniş izlerinden bu iddianın yerinde olmadığı anlaşılmaktadır.

İç avluya bakan revak cephelerinde, ancak oda tonoz seviyelerine bağlı olarak tespit edilebilen üst kat revak tonozlarına uygun düşecek bir seviye olarak tespit edilen bir kotta 'kirpi saçak' korniş mevcudiyeti kabul edilmiştir. Girişin üstüne rastlayan orta kısım, giriş eyvanının daha yüksek olması nedeniyle, kirpi saçak kornişte de bir yükselme olmaktadır. Aynı durum Tire Bakırhanda da mevcuttur.

Alt kattaki hacimleri örten tonozların, malzeme, form ve yüksekliklerini tespit etmek, gerek duvardaki izlerden ve gerekse mevcutlarından mümkün olmuştur. Üst kattaki odaların üst örtüleri yıkılmış olduğundan, ancak mevcutlarından ve simetriden faydalanılarak bunların tespiti yoluna gidilmiştir.

Bina içinde mevcut olan tonozların hemen hepsi (giriş tonozu hariç) basık profilli olup tuğla ile inşa edilmiştir. Ancak girişin üstüne rastlayan kısımda, kubbeli hacmin önünde ve onun önündeki revakta ve alt katta 18 ve 19 no.lu hacimlerde çapraz tonoz olduğu tespit edilmiştir.

Alt katta, avlunun doğusunda yer alan ahır'ın tonozla örtülü olduğu, tonozların özengi ve tepe yükseklikleri ile ahır zemin kotunu izlerden tespit etmek mümkün olmuştur. Ancak ahır'ın örtün uzunlamasına iki tonozu ayıran

3) İ. Hakkı Konyalı, ay. eser. s. 163.

ayaklar arasında kemerlerin mevcudiyetini gösteren hiç bir ize rastlanamıştır. Kemerlerin varlığı kabul edilecek olursa tepe noktalarının tonoz özengi hizalarından daha aşağı bir seviyede olması gerekmektedir. Bu da kemerlerin çok düşük bir seviyede başlaması ile mümkündür. Ahırın en ayakta olan güney-doğu köşesinde bile böyle bir ize rastlanamamış olması dolayısıyla, duvarlar boyunca kemer bulunmadığı kabul edilmiştir. Netice olarak, duvarlar arasında, tonozların özengi seviyesi ile aynı kotta başlayan ve boylamasına giden iki tonozu dik olarak kesen, aynı tepe noktasında bu iki tonozu üçgen şeklinde birleşen tonozların varlığı kabul edilmiştir. (İskenderun-Belen Kanuni Kervansarayında da benzer bir durum mevcuttur.) Aynı durum revakların batı duvarı ile birleştiği yerde de mevcuttur.

Revak kemerleri ise özengi ve tepe noktalarıyla profilleri belli olan revak tonozları ile aynı özengi ve tepe noktalarına tekabül eder şekilde düşünülmüş (Manisa Kurşunlu Han gibi) ve dış dükkan cephelerindeki kemerler gibi şekillendirilmiştir.

Kervansaray içinde bir tek mekanda, giriş eyvanının üstüne rastlayan kısımda kubbe mevcuttur. Odanın kuzey-doğu ve güney-doğu köşelerinde bulunan pandantif kalıntılarında kubbenin başlangıç kotonu tespit etmek mümkün olmuştur. Tonoz profillerinde olduğu gibi hafif basık bir kubbe, restitüsyon projesinde gösterilmiştir. Kubbenin malzemesi de tonozlar gibi tuğla olarak düşünülmüştür.

Bugün üst örtüsü tamamen yıkık vaziyette olan kervansarayın çatı kaplamasını tespit etmek olanağı bulunamamıştır. Ancak yazılı kaynaklardan⁴ ve mukayeseli analiz çalışmalarından edindiğimiz bilgiye göre 'kurşun' ile kaplı olması çok muhtemeldir ve restitüsyon projesinde bu şekilde gösterilmiştir.

Bu makale içinde, simdiye kadar izah etmeğe çalıştığımız Çeşme Kanuni Kervansarayı hakkındaki araştırma ve etüdler tamamlandıktan sonra restorasyon projeleri hazırlanarak, 1973 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyon işlemine fiilen başlanmıştır. Kervansarayın restorasyon sırasında geçirmekte olduğu safhalar daha sonra ayrı bir makale halinde neşredilecektir.

KANUNİ CARAVANSERAI IN 'ÇEŞME'

By. Filiz AYDINOĞUZ

The caravanserai in town Çeşme, which is called 'Kanuni Kervansarayı' built in 1528, and included in the restoration programme of the General Directorate of Vakıfs (Charity) in 1971. and the studies and researches on the building were started at that time.

The building is situated in the center of the town, near by the sea. It consists of an open central court around which the two-storey high collanades, the rooms and a stable take place, and five shops at the front section.

The exterior of the building consists of four facades, the west one being the main facade, opening on to the street in the front. The entrance of it, which is at the center of the west facade, is a pointed arched opening, and makes a projection from the main body. The second storey of the entrance is demolished now, and there are five shops at two sides of it. A rectangular door opening with the 'inscription' of the han at its top, exists at the south end of the west facade.

The second storey of the west facade, which is at the back contains the front walls of the rooms at the second

4) Bak dipnot (1)

storey. This part of the facade has three window openings (two of them being at the north of the entrance) and a lower, projected part at the south of the entrance with slit window openings. The facade is constructed with alternating cut-stone masonry and brick courses. The windows are rectangular openings with false, pointed brick arches over them. The first window at the north of the entrance, enclosed in a rectangular frame,

The north facade of the building, which is constructed with rubble stone masonry and brick pieces, consists of two parts. The first part at the West is one-storey high (the side wall of the northernmost shop). The second part of the facade is two-storey high and has seven window openings, similar to the ones on the west facade. The facade, slightly slopes down towards the West and has the trace of 'kirpisaçak' cornice at the west end.

The south facade of the building is one-storey high at the present and in different character. It is constructed with rubble-stone masonry without mortar. From the remains of the foundation at outwards of the existing wall, it is detected that the facade had fallen down completely and rebuilt inwardly.

Two lately opened windows and a rectangular «W.C» door are the elements of this facade, which has a later added building at the east end.

The east facade of the caravanserai is under the earth fill now.

The interior of the building consists of a square, open central court which is entered through the opening at the West, and rooms surrounding the court. At two sides of the entrance hall, remains of the staircases which lead to second storey are seen.

The arcaded galleries (collanades) around the court and the front walls of the rooms at the North and the South and the stable section at the East are completely fallen-down at the present. Only after the excavation which was carried on by the General Directorate of Vakıfs, the plan of the building could be solved.

There are four vaulted rooms at the North and also at the South. It is also detected that the arcaded galleries are consisted of four arches, resting on three rectangular piles, surrounding the court, except at the the East, which stands the stable at this side. It is consisted of two vaulted space, lying in north-south direction side by side and separated with walls which take place at intervals. At North and South, the stable projected towards the West. It has three entrance, on the west wall, one opening on to the court, and the others to the arcaded galleries.

The rooms at the west of the court, are connected to the shops at the present. The traces of the partition walls in between in between the rooms and the shops, is quite easily detectable.

The two rooms on each side of the entrance hall, opens on to the hall, while all the others are opening to the arcaded galleries. All the rooms, except the ones at the corners, have windows opening to the galleries too.

The second storey of the caravanserai is the most demolished part. The superstructure is completely missing, which only the traces can be observed on the walls.

The outer room, over the entrance hall, is a square-planned and domed space, which has the remains of pendentives on the north-east and south-east corners. The traces of a niche and a window can be seen on the north and south walls. The remains which exist on its west wall, also resemble that there are two more windows on this

wall too. The inner room (at the east of the first one) over the entrance hall, has a rectangular plan and cross-vaulting at the top. It opens to the rooms which take place at two sides of it, through the doors on its north and south walls, and to the arcaded gallery at the east with a large opening.

The room at the north-west corner of the building is vaulted in east-west direction, and opens to the gallery through the room next to it. This space, which is at the south of the previous one, is vaulted in north-south direction.

The rooms at the South of the central rooms, are arranged in a different plan. The room at the south-west cor-

ner, is vaulted in north-south direction and reached by a vaulted corridor with slit windows. Together with the corridor the room also projects out from the main body of the building and has slit windows too.

The plan and the superstructure of the rooms, on the north, south and the east wing of the building is detected from the remains on the back walls and the symmetry of the plan scheme. They are vaulted spaces, opening to the arcaded galleries and have windows opening to exterior.

Traces of fire-places and the flues are only seen in the rooms (at the second storey) at the front (west) wing of the building.

Resim : 1 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Ön (batı) cephesi (Yıkımdan önce)

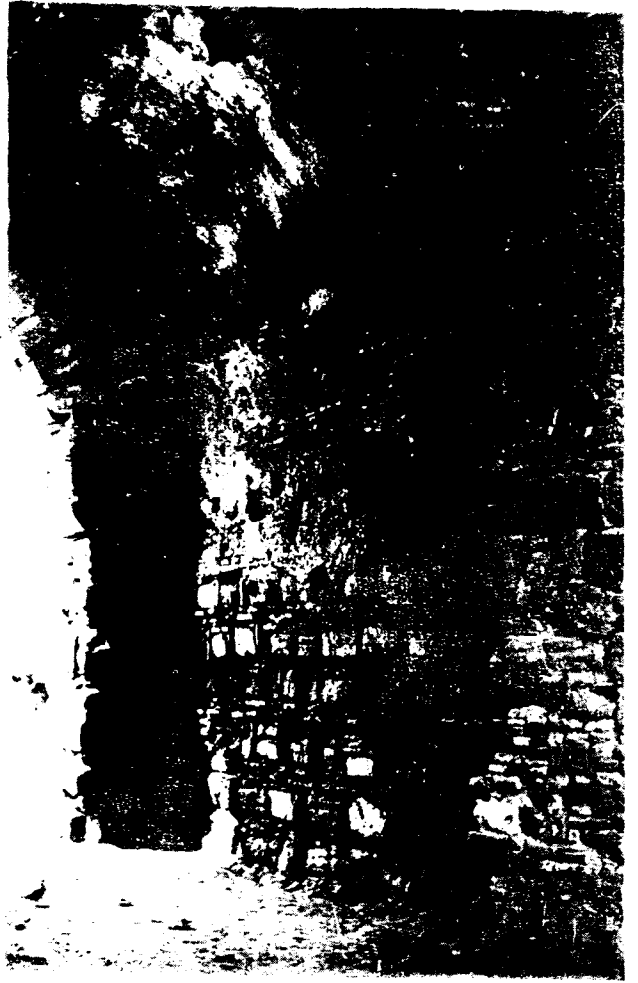
Resim : 2 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Batı cephesi (Güney ucu)

Resim : 3 — Çeşme Kanuni Kervansarayı - İkinci kat - (Güney - Batı köşesi) dıştan görünüşü.

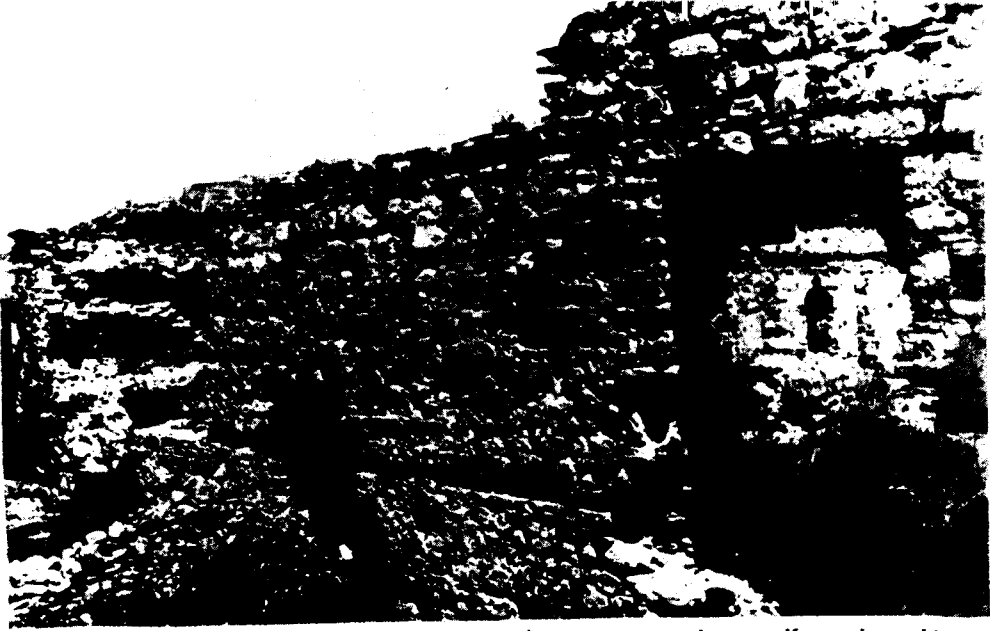
Resim : 7 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı giriş portali

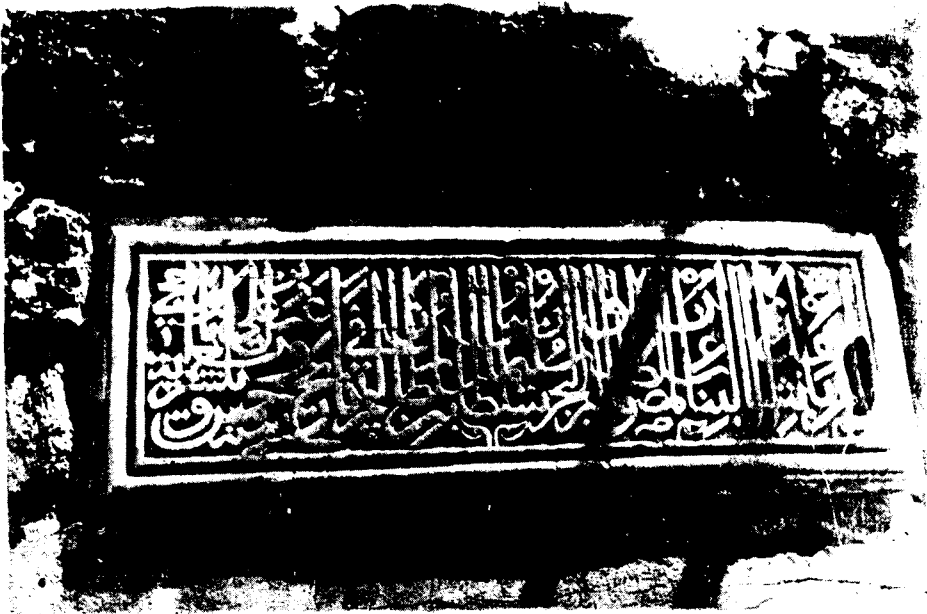
Resim : 8 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı Giriş eyvanı

Resim : 9 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Giriş eyvanı tonozu.

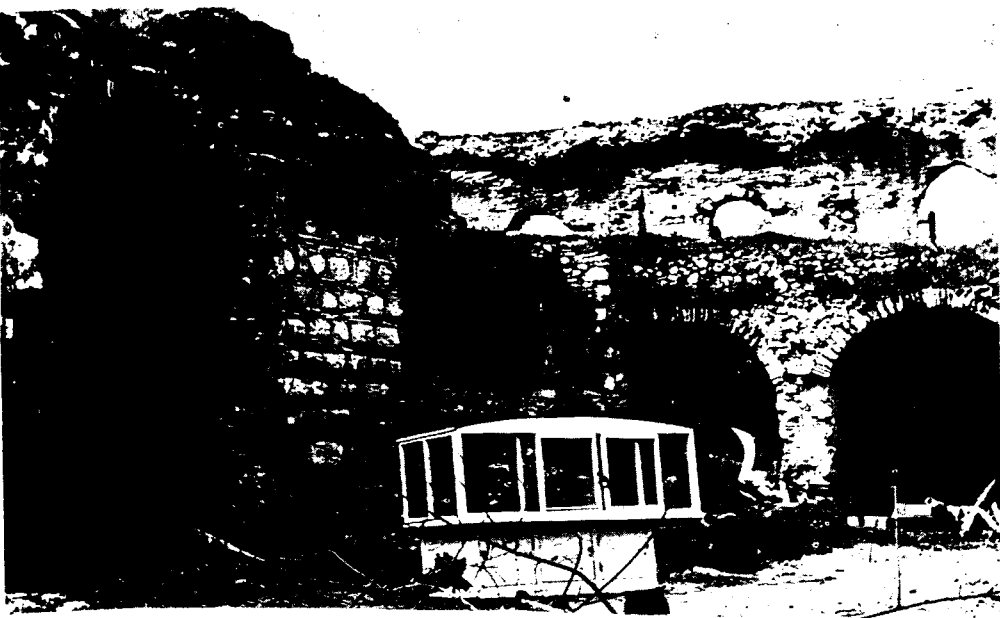
Resim : 4 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - ikinci kat (Batı duvarı - Kuzey kanadı) dıştan görünüş.

Resim : 5 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Kitabe.

Resim : 6 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Dış duvar örgü detayı

Resim : 13 — Çeşme - kanuni Kervansarayı - Avlu kuzeybatı köşesi

Resim : 14 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avlu batı cephesi - Merdiven kalıntısı

Resim : 15 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avlu doğu cephesi

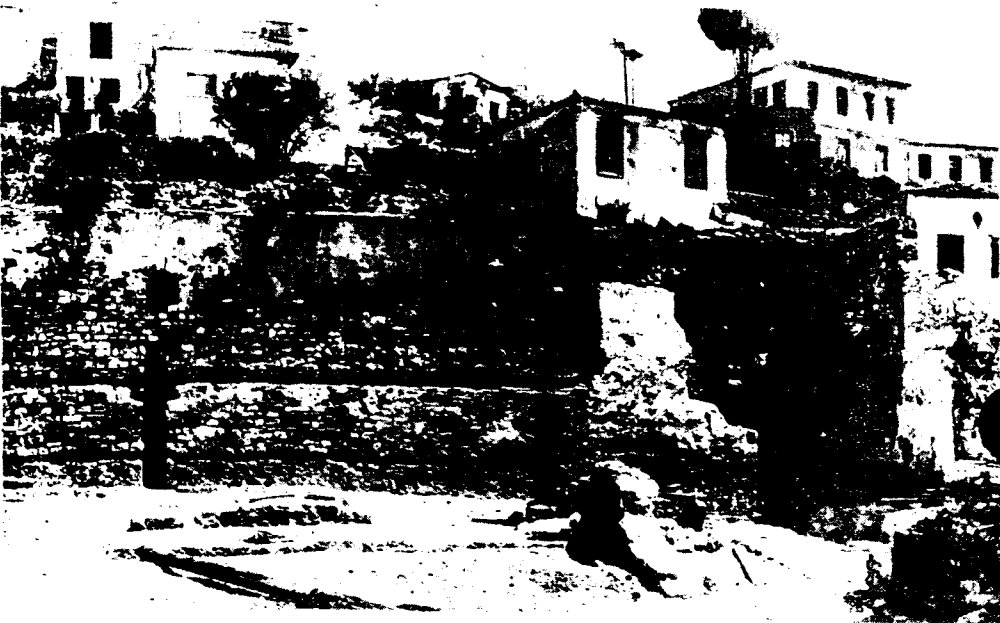

Resim : 10 — Çeşme - Kanunî Kervansarayı - Giriş eyvanı (Avludan görünüş)

Resim : 11 — Çeşme - Kanunî Kervansarayı - Avlu batı cephesi (Güney kanadı)

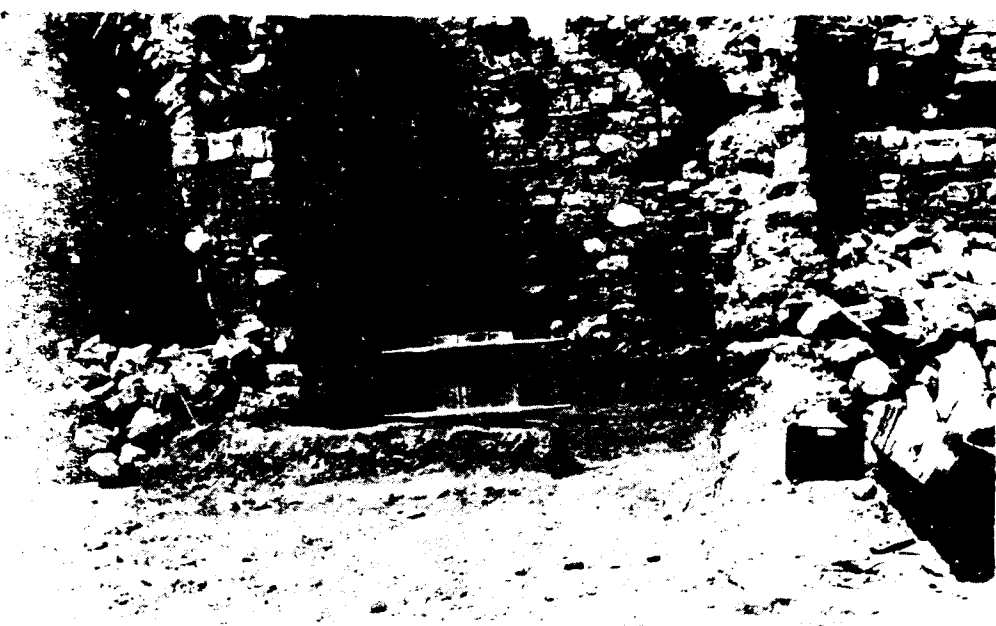

Resim : 19 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avlu doğu duvarı (güney ucu)

Resim : 20 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avluda, doğu kısmında (ahır.)
Hafriyat sonucu çıkan izler.

Resim : 16 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avlu kuzey cephesi ((hafriyattan sonra)

Resim : 17 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avlu kuzey - doğu köşesi

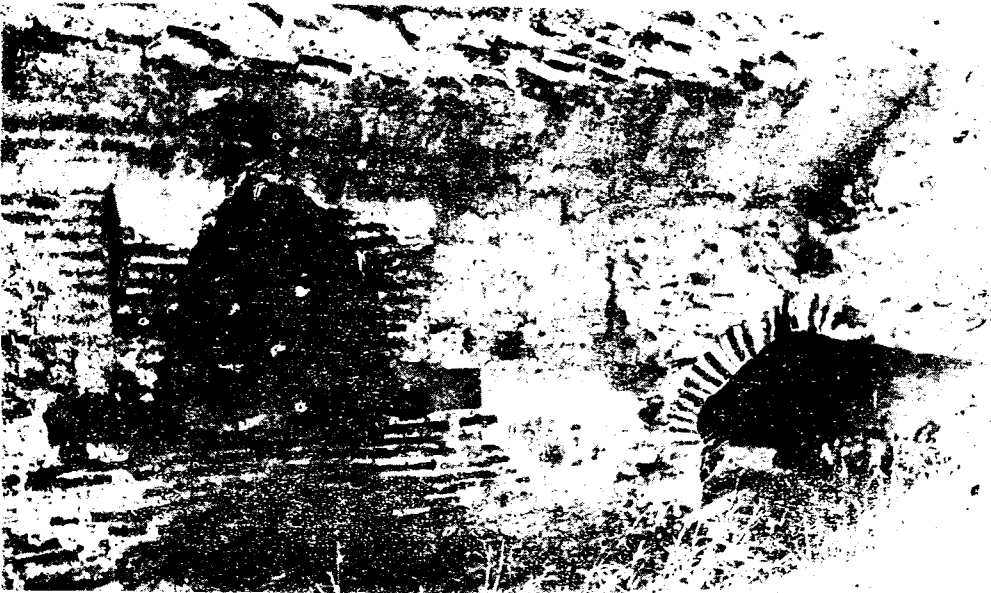
Resim : 18 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avlu doğu duvarı (kuzey ucu)

Resim : 25 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı -
İkinci kat, Kubbe kalıntısı (1 No. lu hacim).

Resim : 26 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı -
İkinci kat, Çapraz tonoz kalıntısı (2 No. lu hacim)

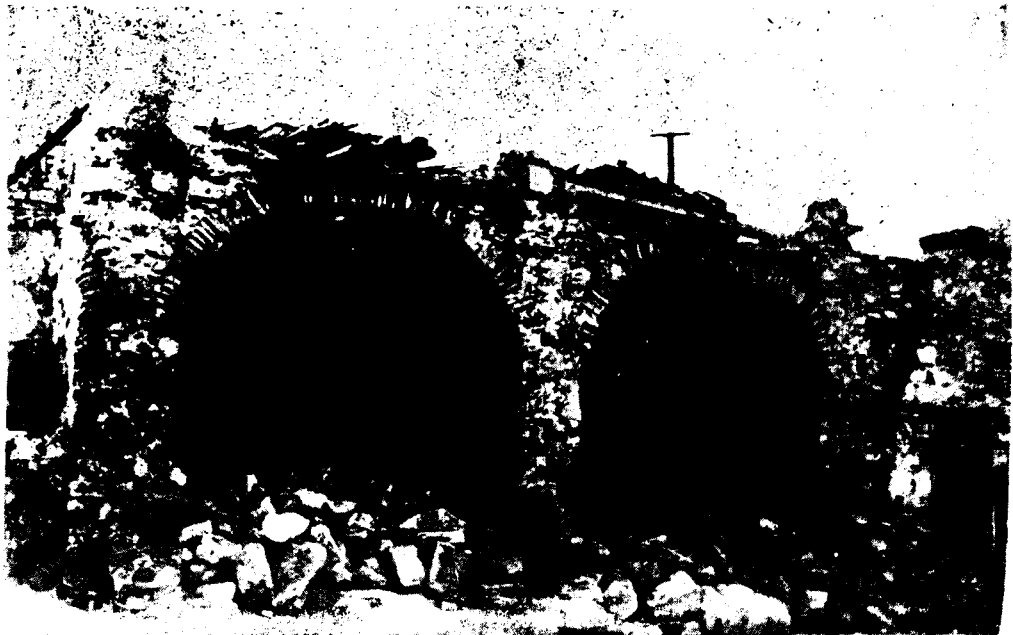
Resim : 27 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - İkinci kat, (27 No. lu hacim)

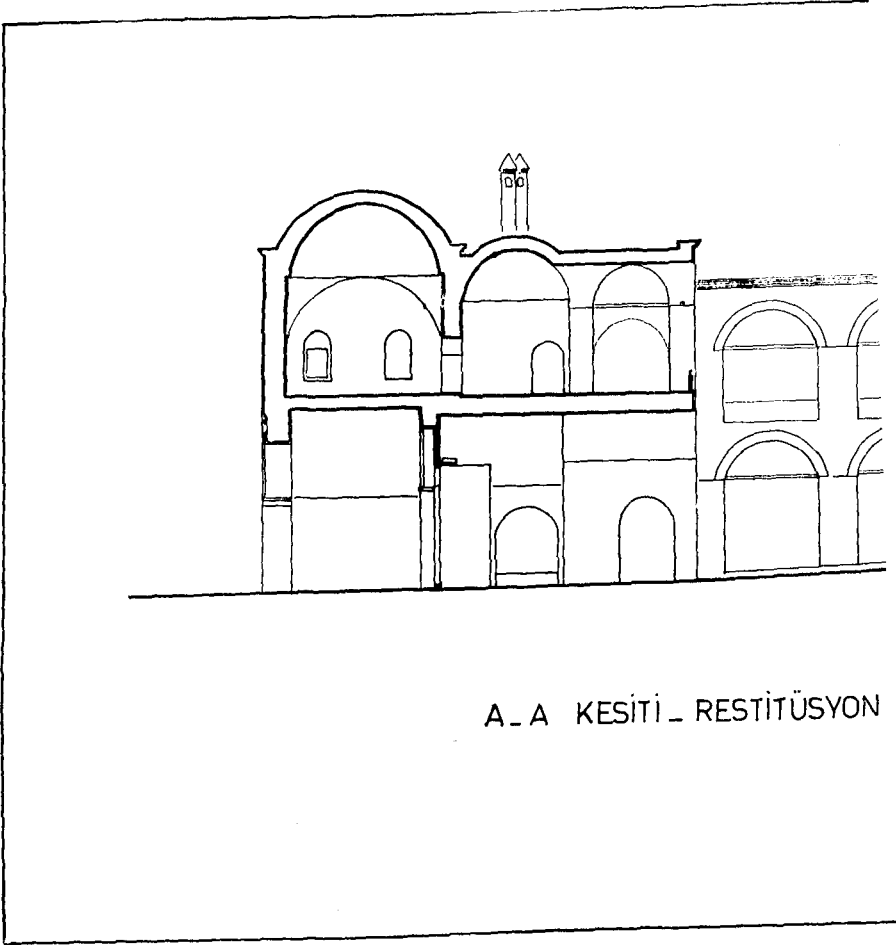
Resim : 22 — Çeşme - Kanunî Kervansarayı - Avlu güney-doğu köşesinde yıkım sonucu çıkarılan duvar kalıntısı.

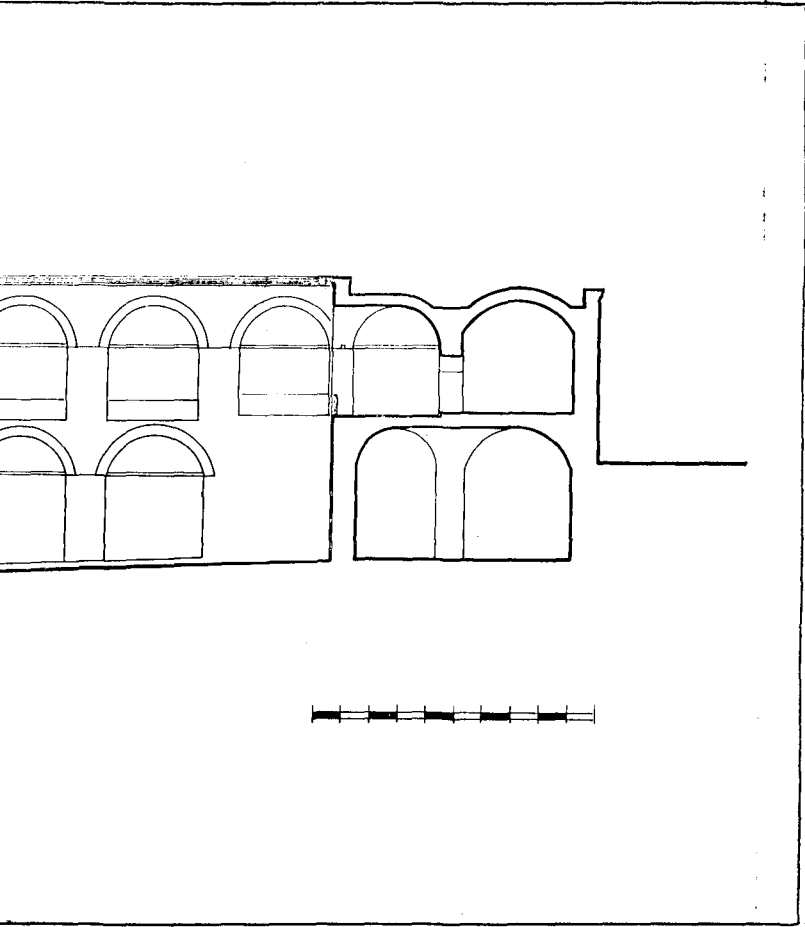
Resim : 23 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avlu. Güneydoğu (doğu ucu) üzerindeki izler

Resim : 24 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - Avlu. Güney cephesi (batı ucu)

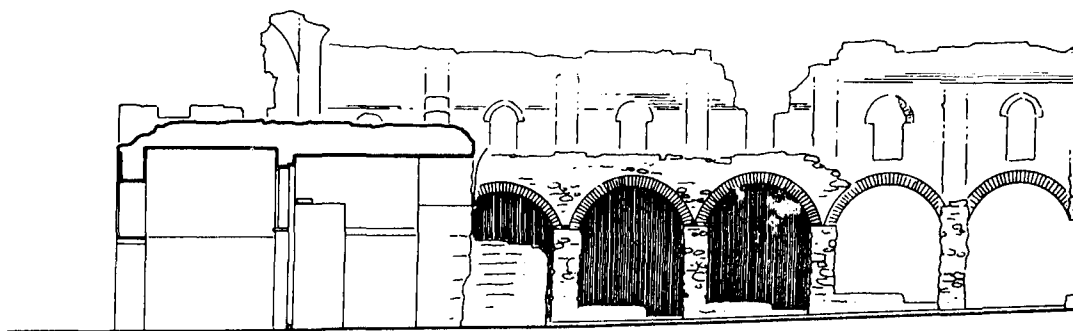
A - A KESİTİ - RESTİTÜSYON

Resim : 28 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - İkinci kat. Koridor kalıntısı.
(28 No. lu hacim)

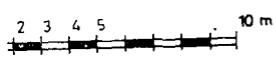
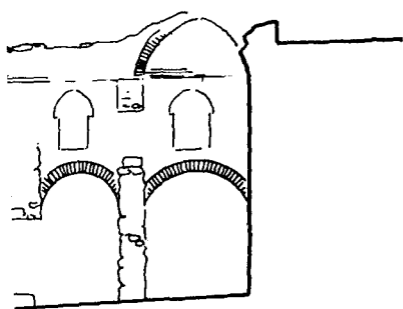

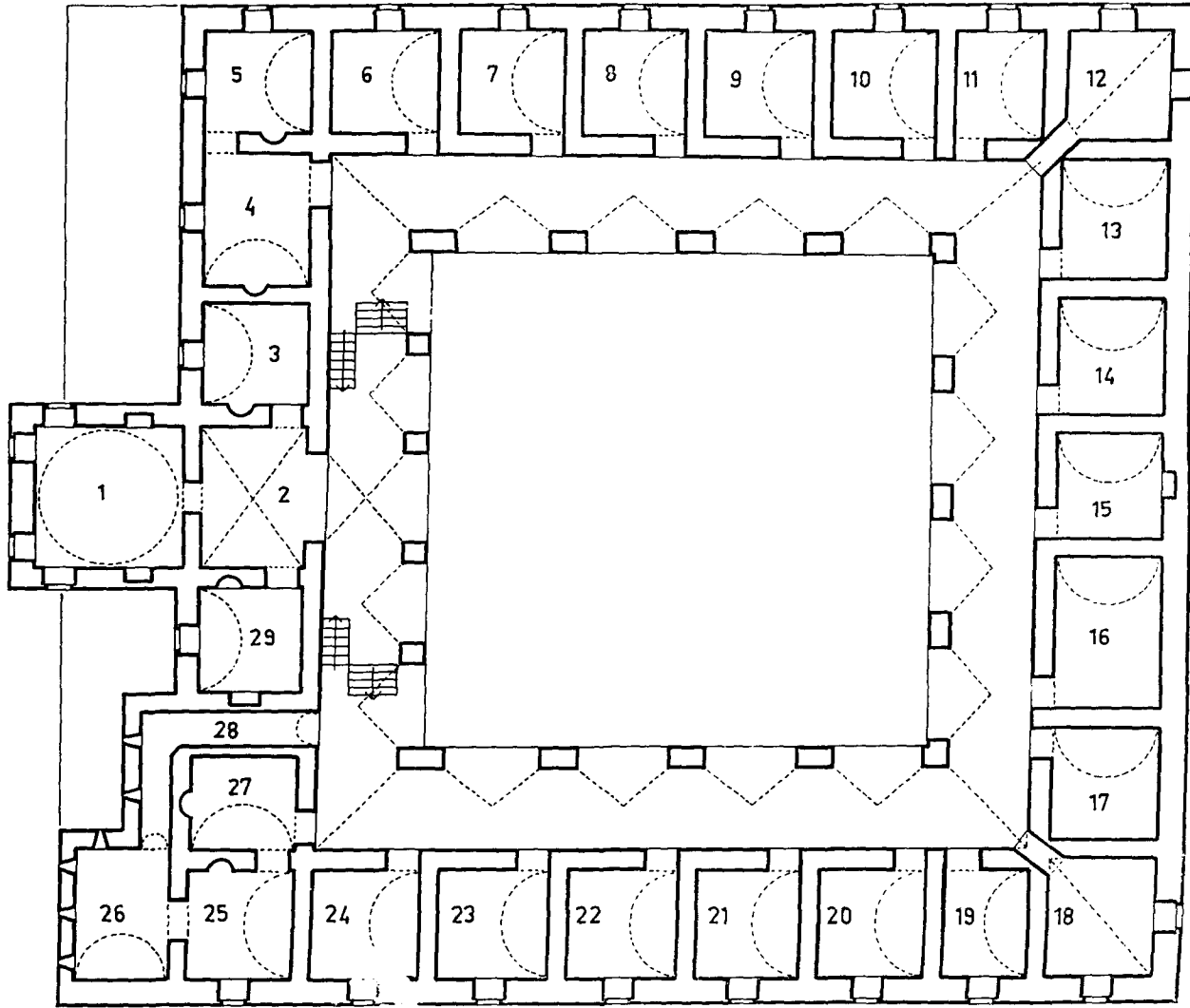
A_A KESITI - RÖLÖVE.

0 1

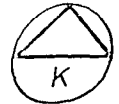
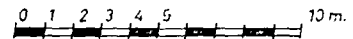

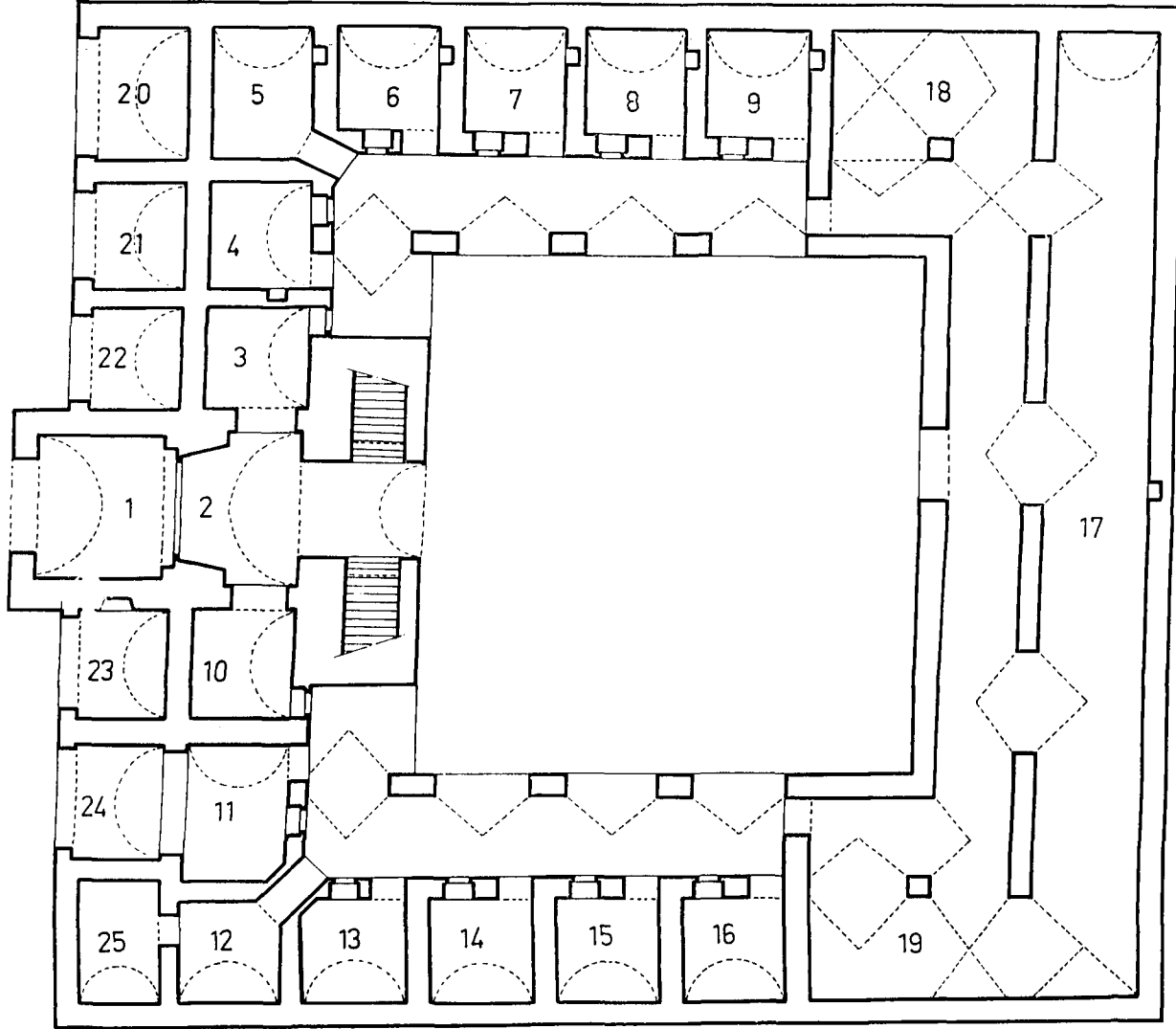
Resim : 30 — Çeşme - Kanuni Kervansarayı - ikinci kat. 25 No. lu oda kalıntısı

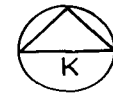
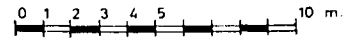

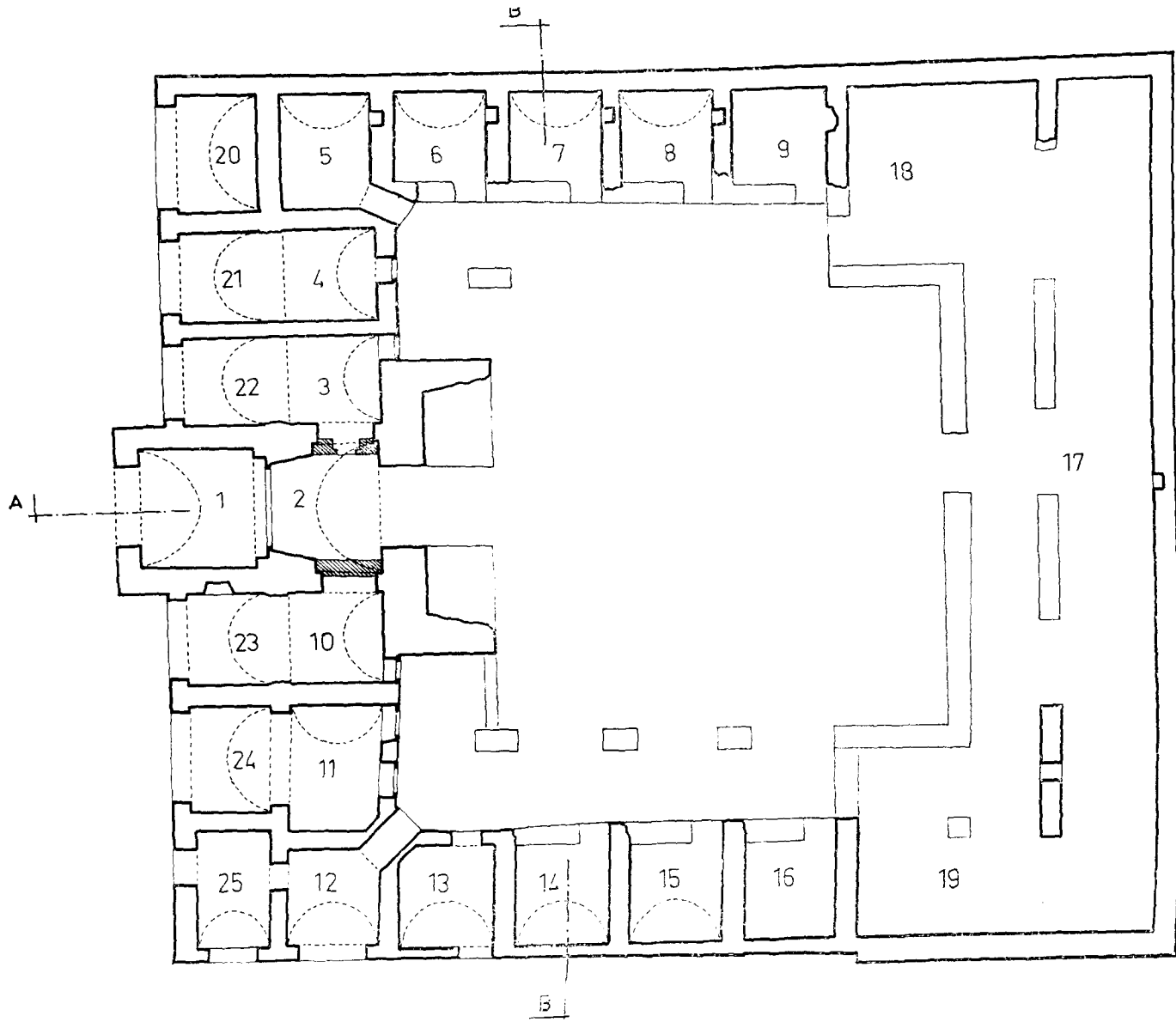
ÜST KAT PLANI - RESTİTÜSYON.

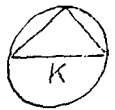
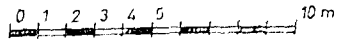

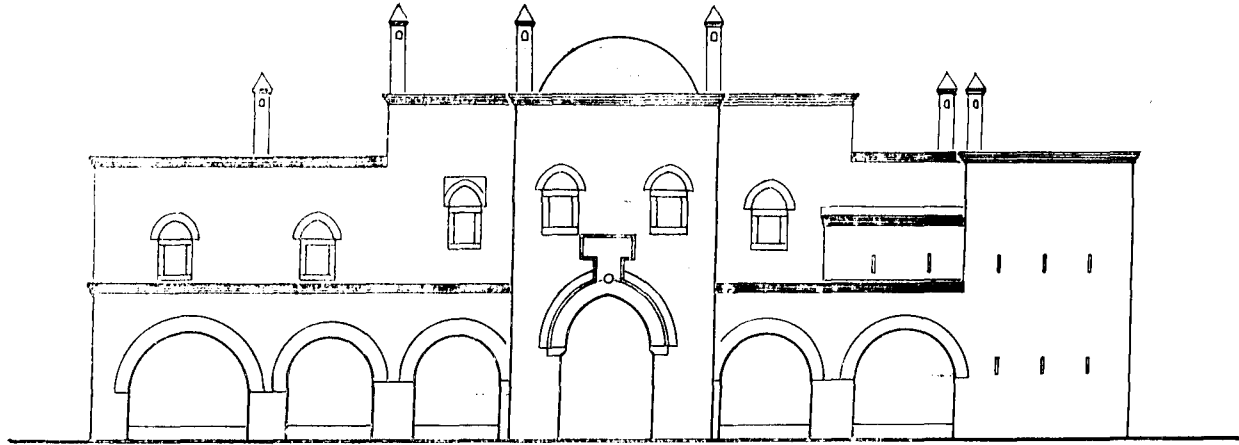
ZEMİN KAT PLANI _ RESTİTÜSYON _

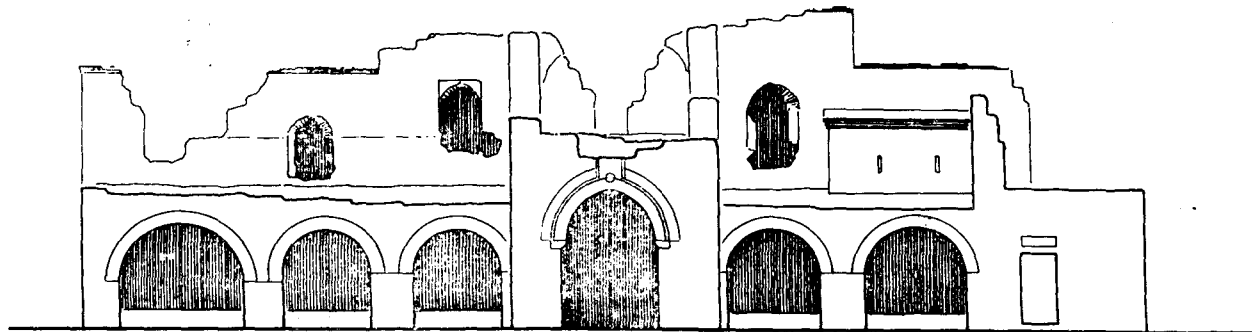
ZEMİN KAT PLANI - RÖLÖVE -

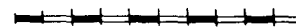

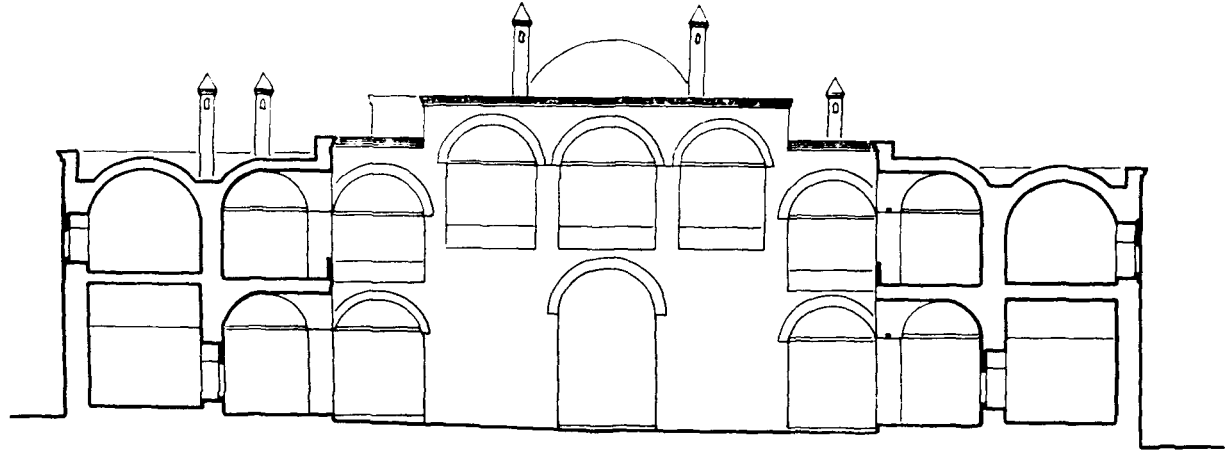
BATI CEPHESİ - RESTİTÜSYON .

BATI CEPHESİ - RÖLÖVE

B-B KESİTİ RESTİTÜSYON

